

“Rebellen” aan het Oostfront

De politieke moeilijkheden bij
de Vlaamse Oostfronters (Derde deel)

BRUNO DE WEVER

Protest bij de vrijwilligers

De meeste vrijwilligers van het Vlaams Legioen kregen verlof nadat hun eenheid in mei 1943 van het front werd teruggetrokken. Velen wilden hun verhaal kwijt aan de VNV-leider. Hendrik Elias werd overstelpt met aanvragen om een onderhoud. Om dat in goede banen te leiden werden verscheidene collectieve contactdagen georganiseerd.⁹⁰ De vrijwilligers waren toen nog niet op de hoogte van de nakende ontbinding van het Legioen.

Dat nieuws kwamen ze pas te weten na hun terugkeer. De ontbinding van het Vlaams Legioen werd de vrijwilligers nooit officieel medegedeeld. Er was slechts sprake van een militaire reorganisatie waardoor een grote Vlaamse eenheid zou ontstaan die bovendien volledig gemotoriseerd zou worden. Toen de consequenties van de reorganisaties doordrongen, geraakte de sfeer verder verziekt.

Dat de lange frontinzet de politieke kloof tussen de vrijwilligers niet had gedicht, bleek wel uit de verschillende 11-julivieringen die aan het Oostfront plaatsgrepen. Over de viering in het “Ersatz-Bataillon” te Breslau schreef één van de organisatoren aan Jef Van de Wiele: *“Ik had het geluk hier in Breslau mee te werken aan het 11 juli-feest dat gisterenavond bij ons gevierd werd. Daar ‘t Legioen tot hiertoe zo ongeveer als ‘n VNV-ers bende aanzien werd, hebben we van deze gelegenheid gebruik gemaakt om ons daartegen openlijk te verzetten. We stelden een rede op die Rottenführer Puttemans voorlas en waarin wij uiting gaven van onze ware gevoelens. (...) Het VNV verklaarde de DeVlag de oorlog. Het Vlaams Legioen bekennt zich tot de DeVlag. We willen niet meer dat die heren van het VNV zich op ons beroepen en beroemen. Alhoewel er bij ons nog ‘n paar nefaste individuen zitten (zoals bv. Leo Tollenaere, broer van Dr. R. Tollenaere) bleef alle reactie uit. En we zijn overtuigd dat die ongelukkige zielen nog eens ‘echte’ nationaal-socialisten worden, daarvoor zal het milieu wel zorgen (...).”*⁹¹ Er werd een verslag van de viering meegestuurd om te publiceren in de pers “zodat eindelijk het misverstand opgelost wordt”. In het verslag vinden we

90. *Volk en Staat*, 10 juni 1943.

91. Documentatie Albert De Jonghe. Fieullien aan Van de Wiele, juli 1943.

de feestrede, uitgesproken in het Duits. Puttemans zei er ondermeer in: *“Der alte, wertvolle ‘Gross-Dietsche’ Gedanke entwickelte sich, bei nationalsozialistischer Beleuchtung, zum Bewusstsein unseres germanischen ‘Seins’. Der Flame erkannte seine Brüder jenseits des Rheines wieder. Er bekannte sich zum germanisch-deutschen Stammes und nahm, mit Deutschland zusammen, den Kampf auf, diesen tyranischen Kampf um das Sein oder nicht-Sein unserer wiedergefundenen germanische Aufgaben.(...) Unsere Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft erkennt also darin ihre Sendung: uns wieder zu geben, was in der Geschichte ein trübes Schicksal uns entzog: unser Deutsch-Sein.”*⁹² In de opleidingseenheid te Debica organiseerden VNV-vrijwilligers hun 11 juli-viering. De VNV-leiding ontving er een verslag van: *“Op waardige en fiere wijze werd in ‘t bijzijn van vele Duitse en Vlaamse buitenstaanders de Dietse gedachte verkondigd. Wij hebben als VNV-ers de eed gezworen deze gedachte ook hier te verspreiden en vele kameraden voor onze beweging te winnen.”*⁹³

Vooraf het Ersatz-Bataillon te Breslau was een haard van onrust. De meeste “anciens” van het Vlaams Legioen herstelden daar in de zomer van 1943. Ze hadden er veel vrije tijd zodat politieke activiteiten er gemakkelijker mogelijk waren. De ontevredenen organiseerden er zich. Belangrijk daarbij was dat in Breslau buiten de kazerne een trefpunt bestond. Dat was het zogenaamde “Vlaams Huis”, gevestigd in een café. Het werd druk bezocht door de vrijwilligers, genezenden maar ook recruten. Eén van hen herinnerde zich het Vlaams Huis gevat: *“Drinken, zingen en politieke discussies houden”*.⁹⁴ Het ludieke aspect van de bijeenkomsten mag niet onderschat worden. Vele vrijwilligers is vooral dat bijgebleven. Dat neemt niet weg dat een groepje oudere vrijwilligers de zaken ernstig evalueerden en een semi-clandestiene organisatie oprichtten.⁹⁵ Zij beïnvloedden de recruten, hielden de VNV-leiding op de hoogte en reageerden tegen de indoctrinatie van de SS. Dat gebeurde vooral tijdens het politieke onderricht.⁹⁶

De acties van de contestantanten ontsnapten niet aan de aandacht van de tegenstanders. Dat blijkt ondermeer uit een rapport van Jos Henskens, “SS-Kriegsberichter” en tevens Hoofddienstleider van de DeVlag. Onder de titel *“Betreuung der Vlaamse*

92. Verslag van P. Fiellien, 11 juli 1943. Het verslag zit bij de brief van Fiellien, 11 juli 1943.

93. ARA, KA, Bundel 923. Van Hee aan VNV, 12 juli 1943.

94. Eigen verzameling documenten. Interview met Reimond Van den Berge, 18 september 1984.

95. Eigen verzameling documenten. Schriftelijke getuigenis van Jan Pauwels aan auteur, 8 mei 1984.

96. Eigen verzameling documenten. Schriftelijk getuigenis van Marcel Van Cauwenberghe aan auteur, 2 mei 1984 en interview met Toon Van Overstraeten, 10 december 1982.

vrijwilligers in de Wapen SS” beschreef hij “het geestelijk proces dat zich in de gedachtenwereld der Vlaamse vrijwilligers voltrekt wanneer (...) ze hun opleiding ondergaan”. Hij zag een “opvallende kentering (...) in hun weltanschauliche en speciaal hun politieke opvattingen”. Dat proces werd bevorderd door de “Groeï van de Rijksgedachte, door herkenning van het kleinstaatse onzer vroegere bestrevingen, door aanvoelen der vroeger ingesluimerde krachten, door persoonlijke ontdekking van onze ware Germaanse roeping, door het ‘fiat lux’ over het wezen der toekomst van Vlaanderen in het Rijk (...). Verheffing boven de contingenties: een zekere desinteresse voor de kleinzieligheid der twisten in de politieke kampen van Vlaanderen, oordeel over het secundaire belang van de taalstrijd, toenadering en waardering ten overstaan van vroegere tegenstrevers, als daar zijn de verfranste Vlamingen, de Brusselaars, de Rexisten.” Maar er was ook tegenkating “vanuit een zekere groep VNV-ers, (die) met zeer verscheiden middelen (pogen) deze waardevolle ontwikkeling te dwarsbomen. Het VNV heeft inderdaad zijn agenten in de Ausbildungslagers. Het is evenwel niet uit te maken of dit kuipers-van-natuur zijn of jongens die een bepaalde opdracht vanuit Vlaanderen meekregen. In elk geval zijn zij het die twijfel in de gemoederen zaaien, voortdurend kritiek uitoefenen en, bij hun kameraden, een propaganda voeren die voor de officiële politieke vorming heftig reactionnair werkt.”⁹⁷

Het leidt weinig twijfel dat het beschreven indoctrinatieproces zich effectief voltrok. Het was dan ook het politieke doel van de werving. De politieke scholing was er volledig op gericht. Gottlob Berger droeg er de verantwoordelijkheid voor. In februari 1943 drong hij bij Himmler aan op een groter aandeel van de politieke vorming in de opleiding.⁹⁸ Niet tevergeefs. Op 24 februari 1943 vaardigde Himmler een bevel uit over de “weltanschauliche Erziehung” waarin o.m. stond dat “*der planmässige Unterricht als ein ebenso wichtiger Teil des Ausbildungsplans wie die Ausbildung an der Waffe und im Gelände*” moest gebeuren.⁹⁹ Op 24 juni 1943 vaardigde hij opnieuw een bevel uit dat ditmaal o.m. de “*Einrichtung und Aufbau einer Schule für weltanschauliche Führung durch das SS-Hauptamt (...)*” voorzag. Daar kregen “Waffen-SS”-officieren een opleiding om politieke lessen te geven. “*Nach einer mehrwöchigen Führung werden (...) die für die Arbeit in den Abteilungen VI Geeigneten bestimmt und zu den Feld- bzw. Ersatzeinheiten versetzt.*”¹⁰⁰ Vanzelfsprekend kwamen voor deze functies slechts “geschikte” personen in aanmerking.

97. NSGWO II, Archief DeVlag, 930. Rapport van Jos Henskens, [1943].

98. BAK, NS 19 (Neu), 281. Berger aan Himmler, 10 februari 1943. Berger wees in dit schrijven op de toestand in het Rode Leger waar volgens hem de politieke scholing tot bij de troepen in de eerste linie werd gegeven.

99. BAK, NS 19 (Neu), 281. “SS-Befehl” van Himmler, 24 februari 1943.

100. BAK, NS 19 (Neu), 281. “SS-Befehl” van Himmler, 29 juni 1943.

Bij de Sturmbrigade Langemarck was dat Jozef Van Ackere. “1000 procent nazi en zeer sterk DeVlag-gezind”, zo typeerde een getuige hem.¹⁰¹ Zijn politieke lessen waren dan ook telkens opnieuw aanleiding tot hoogoplopende discussies met VNV-gezinde vrijwilligers. Vooral in de opleidingseenheden waar minder contacten mogelijk waren dan in Breslau, waren de politieke lessen dé gelegenheid om ongenoegens tot uiting te brengen. In sommige compagnieën ging het er wel zeer onrustig aan toe: “De grootste reactie kwam bij onze eerste les van Weltanschauung gegeven door Jef Van Ackere. De les duurde geen tien minuten en zou ook de laatste zijn. Zodra hij zijn mond open deed en in het Duits ons toesprak, werd geroepen ‘in ‘t Vlaams a.u.b.’ (...) Ik vroeg welke opdracht hij had. Of hij onze beloofde aalmoezener moest vervangen. Intussen kwam er tumult (...). Hij trapte het intussen af. Jef kon voorgoed zijn schup afkuisen.”¹⁰²

Waar het VNV zo lang vruchteloos op had aangedrongen, lukte de DeVlag hier zonder probleem. De politieke lesgevers van afdeling VI waren betrouwbare DeVlag-figuren. Hierbij mag men niet uit het oog verliezen dat Berger ook nog altijd president van de DeVlag was. Het is geen toeval dat in het hierboven geciteerde rapport van Jos Heskens “Abteilung VI” beschouwd wordt als de afdeling waar een verbindingsman van de DeVlag thuishoort.

Het politieke onderricht was niet de enige steen des aanstoots. De omschakeling van het Vlaams Legioen naar de Sturmbrigade ging gepaard met de uniformisering van de insignes. In concreto kwam dat erop neer dat de legioensoldaten het zonnerad op hun kraagspiegels moesten vervangen door de SS-runen en de armband met vermelding “Frw. Legion Flandern” door een met de vermelding “Langemarck”. Vanzelfsprekend leidden deze uiterlijke gevolgen van de afschaffing van het Legioen tot verzet. Sommigen weigerden de insignes te veranderen en volhardden in die weigering, anderen deden dat pas na herhaalde moeilijkheden en bedreigingen. Hetzelfde geldt voor het verbod dat werd uitgevaardigd tot het dragen van het VNV-trouwkenteken op het uniform. Op 1 november 1943 schetste “SS-Kriegsberichter” Oswald Van Ooteghem de sfeer te Breslau en de geestesgesteldheid van de vrijwilligers in een brief aan Elias¹⁰³: “(...) er heerst daar een gespannen toestand die te danken is aan het gebrek aan takt vanwege sommige mensen. Zo werd b.v. het dragen van het NSJV en ZB-trouwkenteken verboden. Als reden werd naar het schijnt aangegeven dat de toestemming van ‘de Landsleider?!?!’

101. Eigen verzameling documenten. Interview met Toon Van Overstraeten, 10 december 1982.

102. Eigen verzameling documenten. Schriftelijke getuigenis van Bert De Gruyter aan auteur, 25 april 1984.

103. ARA, KA, Bundel 923, Van Ooteghem aan Elias, 1 november 1943.

daartoe vereist was. En aangezien 'HIJ' geen toelating gegeven had... De natuurlijke reactie op dat verbod was een anti-Van de Wiele offensief op grote schaal. De 'schlager' in de SS-kazerne is het lied van een cow-boy die op zoek is naar een vaderland naar de wijze van 'Ouwe taaie'. Opeens kan men het (sympathieke) gezicht van de Lands-leider? in de kamers zien prijken, versierd met een cow-boyhoed, snor, eventueel ook een baard en allerhande mogelijke en onmogelijke opschriften. De nachtrust werd opgeofferd aan de geïmproviseerde begraafing van de foto van Van de Wiele. Aan lijkbidders ontbrak het waarlijk niet! (...) Intussen heeft er te Breslau een gezonde Uilenspiegelgeest zijn intrede gedaan. Een café werd omgedoopt tot Vlaams Huis. In dat Vlaams Huis worden tijdens de vrije uren door een zangleraar onze Nederlandse liederen aangeleerd. Redenaars in de dop wakkeren onze trouw aan de beweging en het vaderland aan. De 'twijfelaars' worden door de overtuigden op sleeptouw genomen (...). Deze sfeer vonden we in vele getuigenissen terug. Als men de reële omvang van de contestatie poogt te achterhalen, moet men hiermee rekening houden. In dat verband verklaarde een informant: "(De contestatie) was uilenspiegelachtig (...) maar er zat iets dieper achter. Maar er waren er veel die dat niet verstonden (...) De leiders wel, diegene die het spelletje in gang staken, maar anderen, van die gewone jongens, die deden mee en die vonden dat plezierig."¹⁰⁴

De sfeer werd spoedig grimmiger, vooral te Milowitz waar de "Sturmbrigade Langemarck" werd opgesteld. Vanzelfsprekend voelden sommige overtuigde DeVlag-gezinde vrijwilligers zich gegriefd door de aanvallen die zij kregen te verduren. Zoals reeds bleek uit het rapport van Jos Henskens zochten ze de schuld bij een actief groepje "leiders" van de contestatie. Zo is het te begrijpen dat een aantal VNV-gezinde vrijwilligers als "PU" (Politisch Unzuverlässig of Unfähig) gebrandmerkt werden. Er zaten voldoende DeVlag-gezinden op vertrouwelijke posten (bv. Abteilung 6) om dossiers van vrijwilligers aan te leggen.

De SS-eedaflegging te Milowitz

De toestand werd op de spits gedreven kort voor en tijdens de SS-eedaflegging die plaatsgreep te Milowitz (een reusachtig opleidingscentrum gelegen ten noordoosten van Praag) op 9 november 1943. Met deze eed werd de inschakeling van de legioensoldaten in de "Waffen-SS" formeel voltrokken. Voor een goed begrip is het nodig het onderscheid tussen de eed van de Germaanse legioenen en de Waffen-SS-eed duidelijk te maken. De legioeneed luidde: "*Ich schwöre bei Gott diesen heiligen Eid dass ich im Kampf gegen den Bolschewismus dem obersten*

104. Eigen verzameling documenten. Interview met Krist Van Herck, 13 november 1982.

Befehlshaber der deutschen Wehrmacht, Adolf Hitler, unbedingten Gehorsam leisten und als tapferer Soldat bereit sein will jederzeit für diesen Eid mein Leben einzusetzen."¹⁰⁵ In de "Waffen-SS"-eed viel de bepaling "gegen dem Bolschewismus" weg en was Hitler "Führer des Reiches". De eed verbond de vrijwilliger voor elk front, dus niet alleen voor het Sovjet-Russische en zijn trouw gold Hitler als Leider van het Rijk. Men kan begrijpen dat dit onderscheid als principieel werd ervaren door sommige vrijwilligers. Bovendien kreeg de eedweigerling een symbolische betekenis van verzet tegen de SS-politiek inzake het Groot-Germaanse Rijk.

Gedurende de eerste week van november 1943 werden de vrijwilligers uit het "Ersatz-Bataillon" van Breslau overgebracht naar Milowitz met het oog op de eedaflegging. De meesten stamden uit de gewezen Legioencompagnieën en zorgden voor verhoogde activiteit bij deze toch al erg onrustige afdelingen. Door de sfeer in Breslau waren velen vast besloten de SS-eed te weigeren. Kort voor hun overplaatsing hadden vijfenzeventig van hen naar aanleiding van een viering "10 jaar VNV" een brief gestuurd naar Elias waarin zij hun trouw aan de Beweging onderstreepten.¹⁰⁶ Bij deze groep zaten een aantal PU's die beschouwd werden als de aanstokers van de stijgende animositeit rond de nakende eedaflegging. Zij versterkten de gelederen van de andere contestantanten te Milowitz. Zeven van hen werden op 7 november, twee dagen voor de plechtige beëdiging, onder begeleiding van "SS-Feldgendarmen" teruggestuurd naar Breslau, waar ze werden geïsoleerd. De bedoeling van deze maatregel was overduidelijk gericht op het breken van het verzet tegen de SS-eed.

In verscheidene brieven werden de wegzendingen aan de VNV-leiding gesignaleerd. Eén van de strafverplaatsten zag zélf de kans een relaas aan het VNV te bezorgen.¹⁰⁷ De aanhef luidt: *"Politieke vervolgingen bij de Sturmbrigade"*. Hij zegt daarin dat hij samen met elf anderen werd verplaatst. *"Op een paar uitzonderingen na waren wij allen overtuigde VNV-ers en bleven onwrikbaar de Dietse gedachte trouw. Ik geloof verder dat wij als de politieke kopstukken aanzien werden. Ons kunnen geen strafbare feiten tegen de discipline ten laste gelegd worden (...)* Onze

105. Deze eed stond gestipuleerd in de "Richtlinien für den Einsatz ausländischer Freiwilliger im Kampf gegen die Sowjetunion". BAK, NS 19 (Neu), 1871. Deze eed stond ook in het contract Leib-De Clercq. Cf. supra.

106. De brief werd gepubliceerd in *Volk en Staat*, 7-8 november 1943 onder de titel "De hoogste trouw onzer Legioenssoldaten".

107. ARA, KA, Bundel 932. Rapport van Marcel Van Leemputten, geschreven te Werchter op 28 december 1943.

verplaatsing is dus een zuiver politieke daad, geen militaire.” De wegzendingen volgden na een bevel van het “SS-Führungshauptamt” van begin september toen de meeste verplaatsten nog in Breslau zaten.¹⁰⁸ Dit bevestigt het opstellen van dossiers over PU's. In een brief voor de commandant van Breslau stond dat de twaalf “SS-untauglich” waren, Vijf waren “politisch unfähig” en zeven “militärisch unfähig”. In een schrijven van een vrijwilliger aan Elias is eveneens sprake van “*een vijftal mensen van ‘ons’ (die) om politieke redenen uit hun compagnie geweerd zijn geworden naar Breslau, om hen in de toekomst onschadelijk te maken*”. Uit de brief is af te leiden dat Elias hiervan reeds vroeger op de hoogte werd gesteld.¹⁰⁹ Rond dezelfde tijd schreef Toon Van Overstraeten naar huis: “*Vandaag vernam ik plots dat Luc De Meyer, Toon Vanden Eynden en enige andere leiders der frontbeweging – persoonlijke vrienden van mij – om politieke redenen ‘freigestellt’ zijn. Dat kan maar 2 betekenissen hebben: strafcompagnie of naar huis gestuurd. Ze zijn uit het kamp hier weggevoerd. Ik verwacht hetzelfde te vernemen over Van Cauwenberghe e.a. Wanneer ik?*” Hij ondertekende zijn brief met “*Rebel en vrijwilliger*”.¹¹⁰ Cyriel Peleman (broer van Bert Peleman, de vormingsleider van de VNV-militie) schreef er ook een brief over. Peleman zat toen zelf opgesloten in een strafbunker omdat hij bleef weigeren de SS-runen te dragen. Later werd ook hij naar Breslau overgeplaatst.¹¹¹ “*Zondag 7 november hebben ze hier ook meer dan 20 man (sic) kd. VNV-ers weggehaald voor Breslau. Reden: ‘Politisch unfähig’. Al wat hier te hevig VNV is wordt simpel weggestoken. Wat gaan ze nu met die kameraden doen en met mij? Straffen of entlassen? ‘Entlassen’ zou wel het ergste zijn, want wij als VNV-ers zouden graag naar ‘t front gaan om te laten zien dat wij ook daar onze man kunnen staan.*”¹¹² De verplaatsten werden niet naar huis gestuurd. Integendeel. Ze werden een half jaar geïsoleerd in Breslau waar ze aanvankelijk fysieke en psychische vernederingen te verduren kregen. Daarna werden ze naar SS-straf-eenheden gestuurd, één ervan kwam terecht in de beruchte eenheid onder leiding van Oskar Dirlwagner.

108. Marcel Van Leemputten citeerde in zijn brief uit de reispass: “*Versetzung zur Erg. Gren. Batl. ‘Ost’ Breslau, gemäss Verfügung des SS-Führungshauptamt III/Org. IE/ III (2) vom 4-9-‘43*”.

109. ARA, KA, Bundel 918. Amaat De Vuyst aan Elias, 17 november 1943.

110. Documentatie Toon Van Overstraeten. T. Van Overstraeten aan familie, 7 november 1943.

111. Over zijn eigen geval schreef Peleman later aan Elias. Van 23 oktober 1943 tot 6 januari 1944 zat hij opgesloten in een strafbunker. Tijdens zijn ondervraging had hij gezegd dat hij weigerde de SS-runen te dragen daar hij tegen de SS gekant was omdat de SS tegen zijn godsdienstige overtuiging was en vermits de SS tegen de politiek van het VNV inging. ARA, KA, Bundel 921. Cyriel Peleman aan Elias, 18 januari 1944.

112. ARA, KA, Bundel 921. Cyriel Peleman aan ?, 12 november 1943.

Inmiddels greep de eedaflegging plaats. De wegzendingen hadden de contestatie niet de kop kunnen indrukken. Een aantal vrijwilligers weigerde ostentatief de eed af te leggen. Dat gebeurde vooral in de oude compagnieën van het Vlaams Legioen. Het overgrote deel van de vrijwilligers weigerde er in eerste instantie de eed af te leggen. In de andere compagnieën was er slechts sprake van een sporadische weigering. De bevelhebber van de brigade “SS-Sturmabführer” Konrad Schellong had de eedaflegging zo georganiseerd dat de verzamelde manschappen de arm in de hoogte moesten steken terwijl de eed werd gezegd. Daarna moesten de vrijwilligers individueel bij hun “Spiess” (de sergeant-majoor van de compagnie) de eed ondertekenen. Vrijwilliger Miel Geurts schreef er aan zijn schoonbroer het volgende over: *“Bij de eedaflegging op 9 november ll. waren er van 2360 Vlamingen die aangetreden stonden, minstens wel 17 à 1800 die de SS-eed liever niet aflegden, minstens 4 à 500 die de moed hadden ondanks alles hun hand niet hoog te heffen en de eedformule niet uit te spreken. Doch toen iedereen, één na één op de ‘Schreibstube’ moest verschijnen, om daar onder de ogen van de ‘Spiess’, de Kompanie-chef en ‘n hogere Vlaamse officier, de eed te ondertekenen waren er nog nauwelijks 200 die de moed hadden te weigeren.”*¹¹³ Geurts kon natuurlijk onmogelijk weten hoeveel vrijwilligers de eed niet wilden afleggen. Men kan aannemen dat als hij schreef ‘17 à 1800’ hij in feite wilde zeggen dat de grote meerderheid er tegen was. Of dit juist is, is niet te achterhalen. Uit het vervolg van Geurts’ brief blijkt in ieder geval dat hij niet de neiging vertoonde te overdrijven. Vier- à vijfhonderd effectieve weigeraars lijkt mij een realistisch getal. Hoeveel vrijwilligers bij de individuele ondertekening hun verzet handhaafden kan Geurts ook niet zeker weten. Toch lijkt ook dit cijfer realistisch te zijn. Geurts schreef verder dat daags nadien de eedweigeraars allemaal samen bij Schellong moesten komen. Er was meer dan honderd man. En zelfs zij waren het niet roerend eens. Nadat Schellong een tegemoetkomende rede hield – *“indien hij me de tekst van de rede geeft met het handteken van de Führer onder, dan wil ik daarvoor direct tien jaar van mijn leven geven”*, schreef Geurts – ontstond discussie. Sommigen, zoals Leo Tollenaere, meenden dat het beter was te tekenen, anderen, zoals Bert De Gruyter, de enige onderofficier die daar aanwezig was volgens Geurts, handhaafden hun verzet.¹¹⁴

Andere getuigenissen over de eedaflegging zijn vaak erg contradictorisch. Het aantal weigeraars varieert met de overtuiging (toen en/of nu) van de informant. Het onderscheid tussen diegenen die de eed niet wilden afleggen en diegenen die

113. ARA, KA, Bundel 921. Brief van Miel Geurts aan Jef Olaerts, 13 november 1943.

114. Bert De Gruyter bevestigde wat Geurts schreef over de bijeenkomst daags na de eedaflegging. Volgens hem waren er een tweehonderdtal eedweigeraars aanwezig. Eigen verzameling documenten. Schriftelijke getuigenis Bert De Gruyter aan auteur, 25 april 1984.

hem effectief niet aflegden wordt niet altijd gemaakt. Men kan wel stellen dat in de roerige periode voor de eedaflegging de groep die te kennen gaf tegen de eed te zijn, veel groter was dan de groep die toen puntje bij paaltje kwam effectief verzet bood. Deze laatste groep slonk naarmate de druk heviger werd. Men mag die druk dan ook niet onderschatten. Velen, vooral jonge vrijwilligers uit de nieuwe lichten, waren er niet tegen bestand. Het aantal dat uiteindelijk het verzet handhaafde was klein. Men mag echter niet de vergissing maken de contestatie bij de vrijwilligers te versmallen tot de eedweigerders. De wegvoeringen van enkele spilfiguren, twee dagen voor de beëdiging, bewees dat er geen loze bedreigingen geuit werden. Het zal wellicht velen tot een pragmatische houding bewegen hebben. Bovendien wisten zij zich niet gesteund door de VNV-leiding. Gedurende de woelige periode voor de eedaflegging hadden de leiders van de contestatie een betrouwbaar vrijwilliger de opdracht gegeven tijdens zijn verlof van Elias het officiële VNV-standpunt te gaan vernemen. Toen de man terugkwam met de mededeling dat de leider had gezegd dat zij maar best de eed zouden afleggen, was de consternatie groot. De opdrachtgevers kwamen tot het besluit dat de boodschapper gezwicht was onder de druk en hen niet de waarheid vertelde. De man werd de rest van de oorlog beschouwd als een verrader. Ten onrechte, want Elias had wel degelijk de opdracht gegeven de eed af te leggen. In zijn naoorlogse gedenkschriften schreef hij: *“Volgens mijn instructies weigerden de manschappen deze eed af te leggen. Allerlei drukking werd uitgeoefend op de jongens om tot eedaflegging te komen; alhoewel de meesten onder de dwang bezweken, zijn er toch meerdere die hardnekkig stand hebben gehouden. Ik heb mij toen zelf verplicht gezien aan deze laatsten het bevel te geven, de gevraagde eed af te leggen, omdat zij door hun verdere weigering gevaar liepen ten onder te gaan.”*¹¹⁵ Elias' standpunt werd tijdens de discussie daags na de eedaflegging vertolkt door Leo Tollenaere en Bert de Rijck en ondanks tegenstand van de invloedrijke Bert De Gruyter brokkelde het verzet er verder door af.¹¹⁶

Het is duidelijk dat de contestatie breder was dan de groep van de eedweigerders. Hoeveel vrijwilligers waren er bij betrokken? Geurts schreef dat een vijfhonderdtal vrijwilligers in eerste instantie de eed weigerden. Als men dat cijfer vergelijkt met een statistiek van het “SS-Ersatzkommando” in Brussel over de “Partei-zugehörigkeit” van de vrijwilligers dan komt men tot de vaststelling dat ongeveer

115. Documenten Frans Van der Elst. H.J. Elias, Gedenkschriften. In een procesverklaring vergat Elias dit bevel: *“(Het) conflict is verscherpt toen men de eed van het Legioen wilde vervangen door de SS-eeid. Ik heb steeds geweigerd hierop in te gaan en tot het einde toe hebben een reeks legioensoldaten niettegenstaande alle drukking geweigerd deze eed af te leggen”*. ARA, KA, Dossier Elias, Bundel 1.

116. ARA, KA, Bundel 921. Miel Geurts aan Jef Olaerts, 13 november 1943.

evenveel (nl. 563) vrijwilligers van het Vlaams Legioen zichzelf VNV'er noemden.¹¹⁷

De overeenkomst tussen het aantal vrijwilligers dat zich VNV'er noemde bij de aanwerving en waarvan men kan aannemen dat het over overtuigde partijleden ging en het vijfhonderdtal eedweigeraars is treffend. Zou men niet kunnen stellen dat deze cijfers de groep contestantanten afbakenen? Natuurlijk hadden zij een zekere impact op de aanzienlijke groep vrijwilligers die niet of minder partijgebonden waren. Maar de invloed van de tegenkrachten was veel groter omdat zij via de bestaande structuren konden werken: de politieke vorming en het kader (en dus de repressie) van Duitse en Vlaamse officieren. In het hierboven geciteerd rapport van Jos Henskens stond dat "het milieu" zijn werk deed.¹¹⁸ Hij had wellicht gelijk voor wat de grote groep kneedbare vrijwilligers betreft. De contestantanten konden weerwerk bieden, vooral daar waar zij zelf structuren konden uitbouwen, namelijk te Breslau waar een trefpunt bestond en een "rebellensorganisatie". Op de groep overtuigde contestantanten hadden "het milieu" en de repressie eerder een averechtse werking. Zeer typisch is de brief die Van Overstraeten schreef op de dag van de wegzendingen van wat hij de "leiders der frontbeweging" noemde. *"Met heel hun Sturmbrigade krijgen ze het legioentje niet kapot. Ik zal hier in de SS niet veel op streepjes, sterretjes en lintjes moeten rekenen. Maar, mogen we onze eigen trouwtekens niet dragen dan hebben we heel hun rommel van EK enz. niet nodig. Met een Birken K¹¹⁹ heb ik genoeg, als ze maar niet denken dat ik voor hen gevallen ben. Ik ben blij dat ik hier zit, dat is iets voor mij: tegenwringen enz. en opbouwen, dat doen we hier ook. Geraken we vroeg of laat in de bak, wel we zitten er warm, en 't ligt in de traditie van onze strijd, en de Engelsman haalt er ons toch uit.¹²⁰ Maar ondanks alles ben ik 100% soldaat. Ik doe m'n dienst goed, al zeg ik het zelf! Duitsland 'moet' winnen, maar nadien kan onze strijd evengoed tegen hen gaan, als hij nu met hen is."*¹²¹

DR. BRUNO DE WEVER, UNIVERSITEIT GENT,
VAKGROEP NIEUWSTE GESCHIEDENIS, BLANDIJNBERG 2, B-9000 GENT

117. GRMA, Roll 106. TB nr.24, april-juni, 280.

118. Cf. supra, voetnoot 97.

119. Bedoeld wordt het typische berkenkruis dat op de graven van de gesneuvelden werd geplaatst.

120. Van Overstraeten was verstandig genoeg om zijn brief te laten smokkelen door een verlofganger. Een minder fortuinlijke Nederlandse vrijwilliger stuurde langs de officiële weg een brief waarin hij schreef dat hij optimistisch gestemd was omdat zijn bondgenoten vaste voet gezet hadden op Italiaans bodem. De "Feldpostprüfstelle" stuurde de brief door naar Himmler. Diens bevel was kort en duidelijk: *"Dieser man muss sofort vor ein SS-Gericht gestellt werden."* BAK, NS 19 (Neu), 351. Bevel van Himmler, 22 februari 1944.

121. Documentatie Toon Van Overstraeten. T. Van Overstraeten aan familie, 7 november 1943.